

## Ekologija u svjetlu Capetownskog iskaza o predanju

Danijel Časni  
Biblijski institut, Zagreb  
dcasni@bizg.hr

UDK: 502:277:27-27:2-44  
Pregledni rad  
<https://doi.org/10.32862/k1.14.2.6>

### Sažetak

*Stvaranje planeta Zemlje zajedno s biljnim i životinjskim svijetom svoj je vrhunac imao u procesu stvaranja čovjeka na Božju sliku, a koju je čovjek kasnije uprljao grijehom. Rezultiralo je to udaljavanjem stvorenja od Stvoritelja i stvaranjem raznih kriza, pa tako i ekološke krize. Sukladno tomu, tema ekologije sve je aktualnija u našem vremenu, a mnogi predstavnici protestantskih i evanđeoskih kršćanskih crkava tijekom povijesti govorili su o važnosti ekologije. U našem vremenu ta se tematika dotakla na Trećem Lausanskom kongresu za evangelizaciju svijeta koji se održao u Capetownu 2010. Kako je skupu prisustvovao velik broj predstavnika evanđeoskih crkava diljem svijeta, izneseni stav u obliku dokumenta ujedno je i pogled na ekologiju iz prizme evanđeoskog kršćanstva.*

*Budući da se ljubav prema Bogu, među ostalim, izražava u ljubavi prema Božjem stvorenju, u ovome članku prvo se analizira odnos teologije i ekologije. Nakon toga razmatra se na koje bi načine biblijski zapis stvaranja trebao informirati i formirati odnos evanđeoskih kršćana prema Zemlji. Treći dio članka bavi se pitanjem „ekološkog otiska“ na razini svijeta te sagledava gdje se u svemu tome nalazi Hrvatska. Četvrti dio članka donosi pogled na ekologiju iz prizme protestantskih i evanđeoskih crkva, dok se u petom dijelu razmatraju izazovi današnjeg vremena i nude se dva smjera djelovanja: jedan je materijalističko-humanistički, a drugi je protestantsko-evanđeoski. U članku se zaključuje kako su kršćani, kao djeca Božja, pozvani vršiti volju Nebeskog Oca te biti primjerom i svjetlom u egocentričnom svijetu današnjice. Ekološke su krize u neposrednoj korelaciji s krizom morala, ali, jednako*

*tako, sve aktivnosti koje se provode u svrhu očuvanja okoliša, a bez promjene čovjekove biti, k tomu posljedično i njegovih navika, ostvaruju samo kratkoročne rezultate bez temeljitih promjena. Jedino promjenom samoga čovjeka i njegovim pokajanjem, on može postati odgovoran u svome etičkom pristupu prema okolišu koji ga okružuje.*

Ključne riječi: *stvaranje, ekologija, Zemlja, Capetownski iskaz, evanđeosko kršćanstvo*

## Uvod

Starozavjetna knjiga Postanak donosi zapis o stvaranju svijeta. Nakon stvaranja univerzuma, stvoren je planet Zemlja zajedno s biljnim i životinjskim svijetom. Vrhunac tog procesa bilo je stvaranje čovjeka, koji je stvoren na sliku Božju. No tu *Imago Dei* čovjek je uprljao grijehom, čime je slika sve manje sličila prvotnoj zamisli Stvoritelja. Rezultat je bilo udaljšavanje stvorenja od prisnog zajedništva sa Stvoriteljem, što je prouzročilo razne krize, pa tako i današnju ekološku.

Planet Zemlja sustavno je uništavan do te mjere da se današnji trenutni prirodni resursi ne mogu obnavljati u skladu s potrebama suvremenog čovječanstva. Ekološki otisak, kojeg čini ukupnost svih aktivnosti čovječanstva na okolišu na određenom prostoru, pokazuje da je planet Zemlja postao „premalen“ da bi zadovoljio sve ljudske potrebe. Čovječanstvu bi trebalo više od jedan i pol planet da se stvore prirodni resursi neophodni za trenutnu razinu potrošnje.<sup>1</sup> Ako se o navedenom problemu neće voditi računa te se aktivo uključiti u zaštitu Zemlje i racionaliziranje korištenja oskudnih resursa na svim razinama, doći će do globalne katastrofe i ugroze života na Zemlji. Samim time dovest će se u pitanje opstojnost čovjeka, biljnog i životinjskog svijeta.

Uočavajući znakove vremena, na *Trećem Lausannskom kongresu za evangelizaciju svijeta*, koji se održao u Capetownu 2010. godine, među raznim temama bilo je govora i o ekologiji, što je posebno vidljivo u sedmom poglavlju dokumenta pod nazivom: *Ljubimo Božji svijet*. Kako je skupu prisustvovao velik broj predstavnika evanđeoskih crkava širom svijeta, iznesen stav u obliku dokumenta ujedno je i pogled na ekologiju iz prizme evanđeoskoga kršćanstva. Želeći razmotriti važnost pogleda na ekologiju iz prizme evanđeoskog kršćanstva i njezin mogući doprinos ovoj aktualnoj temi, u ovome članku prvo ćemo analizirati od-

1 O utjecaju čovječanstva na planet, više vidjeti na: Earth Overshoot Day: <https://www.overshootday.org/newsroom/press-release-august-2020-english/> i na stranici Svjetskoga ekološkog otiska (WWF): [https://wwf.panda.org/knowledge\\_hub/all\\_publications/ecological\\_footprint2/](https://wwf.panda.org/knowledge_hub/all_publications/ecological_footprint2/).

nos teologije i ekologije, tj. pitanje „Ima li ekologija mjesta u teologiji?“. Nakon toga, razmotrit ćemo na koje bi načine biblijski zapis stvaranja trebao informirati i formirati odnos evanđeoskih kršćana prema Zemlji. U trećem dijelu bavit ćemo se pitanjem „ekološkog otiska“ na razini svijeta te ćemo sagledati gdje se u svemu tome nalazi Hrvatska. Četvrti dio članka donosi pogled na ekologiju iz prizme protestantskih i evanđeoskih crkva, dok se u petom dijelu razmatraju izazovi današnjeg vremena i nude se dva smjera djelovanja: jedan je materijalističko-humanistički, a drugi protestantsko-evanđeoski.

## Teologija i ekologija

Za početak, razmotrimo sljedeće pitanje: u kojem su odnosu govor o Bogu i govor o Božjem stvorenju? Na prvi pogled, ne vide se dodirne točke. Međutim, detaljnijim pristupom tih dvaju znanstvenih područja primjetno je da su teologija i ekologija dva međusobno povezana područja. U knjizi *Teologija i ekologija*, Simone Morandini (2013, 5) zaključuje da je povezanost između ta dva područja vrlo vidljiva „ako se baci samo letimičan pogled na međunarodnu teološku scenu jer ona razotkriva važnost koja se posljednjih desetljeća posvećivala ekološkim pitanjima. Zemlja, kao zajednički dom (oikos) – taj ugroženi zajednički dom – sve se više nameće kao nezaobilazna tema za teološko promišljanje“. Na tom tragu poveznice između teologije i ekologije, Carroll (2005, 287) ističe: „Teološki se pitanje okoliša povezuje s teologijom stvorenja. Ekologija u smislu praktične brige za Zemlju na kojoj i od koje ljudi žive, znači i solidarnost s generacijama koje dolaze“.

Primjetno je da se u svijetu nedovoljno pažnje posvećuje zaštiti okoliša i njezinu očuvanju. Zemlja se uporno zagađuje, vode postaju sve onečišćenije, a zrak je prepun smoga. Ozon se troši, užurbano se sijeku i uništavaju šume i prašume, ledenjaci se otapaju, a razina mora se povećava. Dolazi do brojnih meteoroloških i atmosferskih promjena. Čovječanstvo se sve češće susreće s ekstremnim vremenskim prilikama u sve kraćim intervalima. Je li to Zemlja kakvu je Bog namijenio čovječanstvu?

Čovjek je svojom intervencijom na Zemlji, svojim štetnim djelovanjem, ostavio trag koji je poguban za ekološke sustave. Nastojanja oko zaštite okoliša inicirana su već učinkom štetom.<sup>2</sup> Tako su nastojanja da se ograniči proizvodnja plastike potaknuta rezultatima istraživanja zagađenosti svjetskih mora. Sondi-

2 Više o toj temi u članku: Kauffman, J. Boone, Robert L. Beschta, Nick Otting i Danna Lytjen. 1997. An Ecological Perspective of Riparian and Storm Restoration in the Western Unites States. *Watershed Restoration* 22/5: 12–24.

ranjem na Sjevernom polu, gdje se ne bi trebali naći nikakvi elementi plastičnih masa, pronađeni su atomi plastike (Katz 2019). Time se skrenula pozornost na činjenicu da je cijeli prehrambeni lanac, uključujući čovječanstvo, onečišćen teško razgradivim plastičnim molekulama. Plastika, koja se baca u more, završava u probavi riba koje se kasnije izlovljavaju za prehranu ljudi. S druge strane, globalno zatopljenje uzrokuje klimatske promjene i narušava osjetljivu vegetaciju i klimatsku ravnotežu koja je pred kolapsom. Topljenje ledenjaka, koji ulaze u ključne pokazatelje klimatskih promjena, rezultira porastom razine mora, prijeteci poplavama. Sve više se susrećemo s katastrofalnim požarima diljem svijeta koji iza sebe ostavljaju pustoš. Stoga, Morandini (2013, 5) ističe:

Živimo, naime, u opasnom društvu, u kojem je okoliš izložen prijetnjama na globalnoj razini, čak i do te mjere da te prijetnje dotiču živote svakoga od nas pojedinačno, ali i naše djece. Na vidjelo tako izlazi novo shvaćanje samoga našeg bića s kojim je teologija pozvana uhvatiti se ukoštac kako bi omogućila da i u tome prostoru zasja svjetlo Evandjelja. Zbog toga se razvio intenzivan dijalog s onima koji djeluju na polju ekologije (*oiko-logia*), a koji ide za shvaćanjem njezinih dinamika, logike i artikulacije.

Ekologija je redefinirala suvremeno ljudsko ponašanje. Čovjek, brinući se o sebi, brine se i o okolišu u cjelini. Kršćansko poimanje ekologije daleko je dublje nego humanističko-antropološka dobrobit. Nije to samo poziv na čovjekoljublje. Kršćanski pogled uključuje ekleziološki, teološki i eshatološki vidik vjernika koji svojim djelovanjem pokazuje i dokazuje da je Božje dijete. Društvena zajednica u kojoj kršćani djeluju treba biti na dobrobit svih ljudi i stvorenja, u ispravnom odnosu prema Bogu, iščekujući susret s Gospodinom u Novom Nebu i Novoj Zemlji. Roger Crook (2002, 267) napominje da je kršćanima zabrinutost za prirodu utemeljena u ultimativnom teocentrizmu. Odgovornost kršćana jednog prema drugome rezultat je njihova odnosa s Bogom. Sve ljudske vrijednosti, pa tako i odnos prema prirodi, proizlaze iz vrijednosti koje ljudi njeguju prema Bogu.

Ekološka pitanja tiču se svih ljudi. Valja biti oprezan da se aktivnostima vezanima uz zaštitu ekosustava ne izgubi iz vida čovjek. Ljudi su važan dio ekosustava i kao takvi odgovorni su za njegovo održavanje. Stoga, od svakoga se čovjeka traži etičnost u ponašanju prema prirodi. Ekologija se ne tiče samo čovječanstva već je ona „znanost o mnogostrukim odnosima između živih organizama i okoline u kojoj oni žive“ (Kovačec 1996, 234). Često se ekologiju pogrešno poistovjećuje s pojmom zaštite okoliša, no ona ima znatno veće značenje. Ekologija u užem smislu obuhvaća znanost o suodnosu životinjskog i biljnog svijeta prema živoj i neživoj okolini (Klaić i Anić 1998, 350) i predstavlja znanost o načinu života (Klaić 1990, 354). Zbog svega toga, dnevno je aktualna tema u svim društvima svijeta.

Aktualnost ekologije možemo pratiti i kroz povijest. Jedan klasik ekološke misli, koji je progovorio o toj temi, bio je Jean-Jacques Rousseau. Rođen je 1712.

godine u Ženevi, u protestantskoj obitelji. Njegova je misao zagovarala „povratak prirodi“. Kad se čovjeku ogadi buka, smrad i otuđujuća bitnost tehnološko-ekonomske kolonizacije života, vraća se na neokaljanu, nedirnutu prirodu, na stanje izvorne slobode u kojoj je rođen prije negoli je posvuda zapao u okove (Rousseau 1978, 94). Kako svaki aktivizam nailazi na protivnike, takav slučaj bio je i s njim. Njegov suvremenik Voltaire uputio mu je pismo u kojem se na podrugljiv način osvrnuo na Rousseauov rad pod nazivom *Rasprave o porijeklu i osnovama nejednakosti među ljudima* koji je objavljen 1755. godine. Rousseauova teza o prirodnom stanju i čovjeku prirodnog stanja bila mu je hipotetički, povijesno-filozofski i antropološki potrebna da u kontekstu prosvjetiteljskog racionalizma objasni novo civilizirano stanje čovječanstva.

U kasnim godinama 18. stoljeća, Thomas Malthus je u svome djelu *Essey on the Principle of Population* napomenuo da nije moguće konstantno povećavati kapacitete Zemlje u odnosu na potrebe ljudske populacije. Stoga, zaključuje da su ratovi, pobune, katastrofe i glad potrebne za održanje optimalnog broja stanovnika svijeta. Djelo je objavljeno 1798. godine, debatirajući o populaciji u tadašnjem kraljevstvu Velike Britanije.

Tehnološki razvoj i industrijalizacija, koja se snažno razvila na kraju 19. i početkom 20. stoljeća, dovela je do postupne promjene odnosa čovjeka prema okolišu. Do pedesetih godina 20. stoljeća, mnogi su ljudi živjeli u uvjerenju da su prirodni resursi neograničeni (Pravdić 1992, 387). Sve većom proizvodnjom nastojao se nadomjestiti porast potražnje uslijed porasta stanovništva. No u drugoj polovici 20. stoljeća počeli su se pojavljivati ekološki problemi. Godine 1948. pet dana visoke koncentracije smoga dovelo je do smrti dvadeset stanovnika i ozljeđivanja trovanjem više od četrnaest tisuća stanovnika Donora u Saveznoj Državi Pennsylvaniji. U Londonu je 1952. godine smog bio odgovoran za smrt četiri tisuće ljudi (Crook 2002, 268). Takvi su problemi doprinijeli da se 1972. godine u Stockholmu, na konferenciji UN-a, počelo govoriti o održivom razvoju u dokumentu pod nazivom *World Conservation Strategy*. Sve više pažnje posvećuje se kvaliteti zraka u gradovima gdje mjerna mjesta izvještavaju o promjenama emisija štetnih plinova. Europska je komisija 2016. godine objavila izvješće Kvalitete zraka u Europi, čime je ukazala na opasnost da onečišćenje zraka predstavlja najveću pojedinačnu opasnost za zdravlje u gradovima Europe (Ofrak 2017, 77). Mnogi su nuklearni pokusi ostavili traga na svjetskoj flori i fauni. Čak se i danas, nakon više od tri desetljeća, govori o posljedicama kontaminacije u zemljama sjeveroistočne Europe koje su bile pogođene černobilskom katastrofom 1986. godine.

Danas svjedočimo pokušajima nametanja primata tehnologije naspram prirode. Ljudi uz pomoć tehnologije nastoje zagospodariti Zemljom. Prirodna bogatstva nemilosrdno se uništavaju. Zrak, zemlja i voda sve su zagađeniji, projekti održivog razvoja su nedostatni. Sve je okrenuto prema mjeri čovjeka koji se po-

stavlja u središte zbilje. U prvi plan stavlja se njegova dobrobit i svemoćnost. No ispušta se iz vida da čovjek, u stvari, kontinuirano pokazuje znakove nemogućnosti rješavanja stvorenih ekoloških problema. O navedenoj je temi progovorio Vjekoslav Glavač u knjizi *Uvod u globalnu ekologiju* On je sažeo rezultat čovjekova djelovanja u 20. stoljeću u sedam točaka koje opisuju glavne razloge poremećaja prirodne ravnoteže ekosustava Zemlje. Svih je sedam točaka moguće promatrati kao univerzalne smjernice pri analizi održivog razvoja.

1. Većina znanstvenika smatra da je čovjek pridonio globalnim klimatskim promjenama.
2. Između porasta stakleničkih plinova i porasta temperature u prizemnim dijelovima atmosfere postoji korelacija koja je statistički dokazana sa 95% vjerojatnosti.
3. Velik broj klimatologa i dalje zastupa mišljenje da je dosadašnje zatopljenje još unutar prirodnih klimatskih oscilacija. Smatraju da je relativno naglih promjena već bilo u povijesti Zemlje. No utjecaj stakleničkih plinova i aerosola u procesu globalnoga zatopljenja i klime nije još razjašnjen.
4. Prema opreznim računalnim prognozama, do 2100. godine povisit će se prosječna globalna temperatura za 2 stupnja Celzijevih, dok drugi iznose podatak o povećanju za 5,8 stupnjeva Celzijevih.
5. Više temperature uvjetovat će jače isparavanje vodenih površina, što će povećati ukupni porast godišnjih količina padalina.
6. Razina mora i oceana, sudeći prema računalnim modelima, narast će do 2100. godine za oko 35 cm.
7. Ako se ne poduzmu radikalne mjere za zaštitu okoliša do kraja 21. stoljeća, goleme promjene u biosferi snažno će utjecati na daljnji razvoj političkih, gospodarskih i društvenih prilika (Glavač 2001, 89).

Kako će izgledati svijet koji će današnje društvo ostaviti u naslijeđe budućim naraštajima? Raj ili, možda, pustinju? Nedostatak pitke vode, nedostatak hrane, pojava i širenje zaraznih bolesti, migracije stanovništva, neizdržive vrućine samo su neke od mogućih posljedica ugroze biosfere i života na Zemlji. Zemlja ima svoja ograničenja i resurse koji nisu beskonačni pa je uloga čovjeka i više nego značajna. Na tom tragu Gatti (2001, 172) ističe: „Otkriće ranjivosti prirodnog okoliša, nepovratnosti ozbiljnih uzročnosti koje pokreću tehnološki procesi, nagomilavanja učinaka takvih procesa, stavljaju moralnu čovjekovu svijest pred dosad neistraženo etičko poglavlje, koje je, međutim, toliko važno i odlučno da u sebi uključuje sve prethodne oblike svijesti o čovjekovoj moralnoj odgovornosti“. Čovjek uz pomoć moderne tehnologije u mogućnosti je ne samo proizvoditi nova dobra već i razoriti cijeli stvoreni svijet. Stoga, etička pitanja postaju sve aktualnija. Da bi se ispravilo sve ono što ljude čini nesretnima, treba obnoviti i prirodni okoliš kao jedan od nužnih preduvjeta obnove „ekološki skladne ravnoteže između čovjeka i prirode“ (Lane i Clark 2006, 72).

## **Biblijsko stvaranje i kriza stvorenja**

Nakon uvodnog razmatranja odnosa teologije i ekologije, pogledajmo sada na koje bi načine biblijski zapis stvaranja trebao informirati i formirati odnos evanđeoskih kršćana prema Zemlji. U starozavjetnoj knjizi Postanak nalazi se zapis o stvaranju svijeta kao temelja stvaranja za sve kršćanske crkvene zajednice. Stvaranje čovjeka bio je vrhunac Božje kreativnosti pri stvaranju Zemlje i univerzuma. Čovjeku nije, kao životinji, darovan život da samo održava svoju vrstu, već mu je povjerena posebna zadaća da gospodari nad svim stvorenjem. Suvremeno shvaćanje, da eksploatacija prirodnih resursa ima samo ekonomsku značajku, prisutna je i danas. Često se zamjećuje da vlasnici privatnog zemljišta koriste to isto zemljište za skladištenje raznog otpada. Kao da mogu sa svojim zemljištem činiti što žele. No gospodarenje ne podrazumijeva bespoštednu eksploataciju, već mudro upravljanje Božjim stvorenjem kako bi bio omogućen održivi razvoj.

Sveto pismo govori o bliskoj vezi između čovjeka i njegove „kuće“ u koju ga je Bog smjestio na Zemlji (Gallo 2007, 340). Proces je stvaranja završio riječima: „I vidje Bog da je dobro“ (Post 1,10.12.18.25). Nakon što je Bog načinio čovjeka, muškog i ženskog roda, davši im zadaću upravljanja svim stvorenjem, konačno završava proces stvaranja riječima: „I vidje Bog sve što je učinio i bijaše veoma dobro“ (Post 1,31). Na taj je način stvorena harmonija među stvorenjem. Bog je čovjeka stvorio na svoju sliku. Samim time i čovjek sam ne može nikada naći smiraj svojoj duši dok se ne približi Bogu. Čovjek je društveno biće, stvoreno za dijalog i odnos s Bogom. No prvi su se ljudi svojim padom u grijeh udaljili od Boga. Čovjek je postao ranjiv i sklon grijehiti. Danas, zbog svoje grešne naravi, uslijed pohlepe i želje za što većim posjedovanjem prirodnih resursa, postaje sklon uzrokovati razne krize, pa tako i ekološku.

Upravo zbog utjecaja biblijskog zapisa o stvaranju, židovsko poimanje prirode i stvorenog svijeta razlikovalo se, primjerice, od helenističkog pomanja kozmosa. Za Židova to nije bio koncept prirodnog zakona kao sistema samoodrživih sila i regulatornih principa. Oni nisu vjerovali u prirodni zakon, već u Boga koji je iznad svega i svim upravlja kako bi sve moglo funkcionirati. I dok su pripadnici semitskih naroda prirodu doživljavali kao nepredvidljivu stvarnost, koja je satkana od mnogih elemenata i međusobno povezana s čovjekom i njegovim vladanjem, Židovi nisu prirodi i njezinim silama pristupali kao božanstvima niti su ih štovali. Židovska je perspektiva radikalno drugačija od modernog viđenja prirodnog zakona kao sistema na samoodrživom i regulirajućem načelu. Židovi nisu vjerovali u prirodni zakon, već u Boga koji se nalazi u neposrednoj kontroli nad cjelokupnim stvorenjem. On je taj koji sve drži u redu da normalno funkcionira. Bog može djelovati putem prirode stvari i putem čuda jer Njemu ništa nije nemoguće.

Stvorena priroda, svijet i Bog u međusobnom su jedinstvenom homogenom redu. Nisu međusobno suprotstavljeni, što je karakteristika kaosa (Rebić 1996, 73). Bog je stvoritelj prirode, a ne onaj koji bi se trebao identificirati s prirodom i njezinim manifestacijama. Čovjek je dio prirodnog poretka, a stvoren je od zemaljskog praha. Njegovo se stvaranje zbivalo zajedno sa stvaranjem drugih dijelova stvorenja i ostalim oblicima života i materije, uključujući zrak, zemlju i vodu. Čovječanstvu je Bog namijenio posebno mjesto u Božjem stvaranju pa čovjek treba imati odgovornost prema Njemu, vodeći brigu o svemu što je stvorio, jer sve što je Bog stvorio, bilo je dobro (Crook 2002, 271–273).

Iako, ako govorimo o teofanijama, koje očituju Boga u ljudski opipljivom obliku, ponekad se koriste obilježja koja se mogu pripisati prirodnim pojavama, poput vatre, oluje, ognja, munje, potresa, vihora, stupu od oblaka. No Židovi su jasno pokazivali da Bog Jahve nije pod utjecajem sila, već da ima moć nad prirodom i njezinim silama te da može i hoće spasiti Izrael. Stoga, kad priroda udari čovjeka nevoljom, to nije puki slučaj, jer je ona oružje Jahvine srdžbe (Hoš 8,7, 9,14, Am 4,7; Joel 2,1-11; Jer 5,24). Hebrejski jezik ne razlikuje „fizičko“ i „moralno“ zlo. Grijeh se neizbježno odražava na prirodu jer Jahve povlači svoj blagoslov i upotrebljava prirodu kao izvršitelja svoje kazne. Primjer toga nalazimo već na početku knjige Postanka, nakon grijeha čovjeka, koji je rezultirao smanjenim prinosima i rastom trnja i korova. Nakon što se namnožila zloća u Noino doba, sveopći je potop bio posljedicom ljudskoga grijeha. Kriza u prirodi povezana je s krizom čovjeka i njegove grješnosti. Tvrdnja da „cijela zemlja pripada Bogu“ potakla je Harolda K. Schillinga (1972) da iznese četiri stava vezana uz Zemlju. Shilling napominje da je svijet jedan integrirani ekosustav; svaki dio svijeta egzistira u i sa međusobnim suodnosom ostalih dijelova; svi dijelovi svijeta teže međusobnom jedinstvu; a razum i duh nisu specifični za čovječanstvo, već su karakteristični za čitav ekosustav.

## Odnos prema ekologiji u Hrvatskoj

Ekološki otisak na razini svijeta, pokazuje da trenutni prirodni resursi planeta Zemlje, nisu dostatni za potrebe suvremenog čovječanstva. Ekološki otisak predstavlja ukupnost svih aktivnosti na okoliš koje ljudi čine na određenom prostoru. Riječ je o aktivnostima koje čovječanstvo provodi u svrhu osiguranja hrane, stanovanja, energije, zbrinjavanja okoliša i transporta. Ekološki otisak ili *footprint* pokazuje da je planet Zemlja postala „premala“, što neminovno dovodi do nejednakosti među čovječanstvom. Trenutne potrebe čovječanstva, koje svakim danom postaju sve veće, pokazuju da je prosječno potreban 1,6 planeta Zemlje kako bi se stvorili prirodni resursi neophodni za trenutnu potrošnju (Meena i Yadav 2019, 25). Zato i ne čudi da se mnogih desetljeća prešutno toleriralo onečišćenje okoliša u cilju stvaranja veće količine dobara i hrane.



Od osamdesetih godina čovjek je eksploatirao planet Zemlju većim intenzitetom negoli se mogla obnoviti priroda. Tako je regeneracija šuma sporija od intenziteta sječe, dok se izvori voda troše brže nego što se obnavljaju. Dodatno stvaranje otpada brže je od njegove apsorpcije ili reciklaže (Edwing et al. 2010, 16–17). Znanstvenici upozoravaju kako nikada veća koncentracija ugljičnog dioksida nije bila u atmosferi. Stalan porast stakleničkih plinova negativno se odrazio na klimu, globalni porast temperature i biokapacitet. Biokapacitet podrazumijeva biološki obradive površine, pašnjake i šumska područja koja su potrebna da bi se apsorbirale emisije ugljičnog dioksida koje nije apsorbiralo more. Biokapacitet i ekološki otisak izraženi su zajedničkom jedinicom naziva globalni hektar (gha). Razvoj tehnologije doveo je do sve većeg iskorištavanja ograničenih resursa. Tehnološkim napretkom pri suvremenoj obradi tla i procesa navodnjavanja došlo je do znatnog povećanja prinosa po hektaru. Od 1961. do 2010. godine biokapacitet se sa 9,9 povećao na 12 milijardi globalnih hektara. Ljudska je populacija za isto to razdoblje porasla sa 3,1 milijardi stanovnika na 7 milijardi, čime se u konačnici smanjio biokapacitet po stanovniku sa 3,2 na 1,7 globalnih hektara. Projekcija razvoja svjetske populacije kazuje da će do 2050. godine svjetska populacija doći 9,6 milijardi stanovnika uz konstantno smanjenje biokapaciteta i biološke raznolikosti. Tomu treba dodati učestale klimatske promjene koje će se negativno odražavati na razvoj flore i faune. Imajući u vidu navedene podatke, osiguravanje dnevne potrebe za hranom i pićem stanovništva Zemlje bit će velik izazov. Stoga, može se očekivati porast nemira, gladi i bolesti (WWF 2014, 56).

Prema izvještaju *World Wide Fund for Nature* o stanju planeta<sup>3</sup> u 2014. godini, Hrvatska je jedna od zemalja koje pretjerano iscrpljuju Zemljine resurse. Hrvatska je trošila resurse 1,86 planeta, odnosno troši više prirodnih resursa negoli joj je dostupno. Godine 2017. Hrvatska je trošila resurse 2,2 planeta (Thomas 2017). Kako se ukupni ekološki otisak povećava, to znači da se svake godine sve ranije troše prirodni resursi koji se mogu regenerirati u jednoj godini. Tako je Hrvatska u ekološki dug ušla od 1. lipnja, dok se na svjetskoj razini to dogodilo 1. kolovoza. Da se to vrijeme stalno smanjuje, govori podatak da je Zemlja svojih prirodnih resursa imala dovoljno do 1970. godine, kada je Dan ekološkog duga bio 23. prosinca, da bi nakon deset godina bio 13. listopada, a 2010. godine 28. kolovoza. Godine 2019. taj je dan pao na 1. kolovoza.<sup>4</sup> Za očekivati bi bilo da se smanjenjem broja stanovništva smanjuje i negativan utjecaj stanovništva na ekologiju na određenom području. Prema priopćenju Državnog zavoda za statistiku u periodu od 2009. –

3 Cjelokupni izvještaj za 2014. o stanju planeta, vidi na: <https://www.worldwildlife.org/pages/living-planet-report-2014>.

4 Vidi na: <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/svijet/3541915/dan-koji-stize-sve-ranije-od-danas-zivimo-na-ekoloski-dug-potrosili-smo-sve-zemljine-resurse/>.

2018., Hrvatska bilježi kontinuirano negativnu stopu prirodnog prirasta koji je za 2018. godinu iznosio – 3,9, što odgovara ekvivalentu od – 15 761 osobe. Postavlja se pitanje kako je moguće da uz konstantno smanjenje broja stanovništva, njihov je utjecaj na okoliš u stalnom porastu? Osim utjecaja na okoliš u Hrvatskoj, koji ima domicilno stanovništvo, velik utjecaj imaju i turisti. U 2019. godini ostvareno je više od dvadeset milijuna inozemnih dolazaka<sup>5</sup>, što odgovara peterostrukom porastu broja stanovništva Hrvatske. Razvoj turizma vezan je uz razvoj zabavnih, smještajnih i infrastrukturnih projekata koji dodatno djeluju na okoliš. Biskup (2000, 49) ističe da je: „Suvremena industrijalizacija donijela modernom čovjeku višestruke koristi i mnoge pogodnosti u svakodnevnom životu, ali ga je dovela i do opasne neravnoteže u njegovoj najbližoj okolini i prirodi koja ga okružuje... Suvremeni industrijski napredak zbivao se pod geslom „više“, „brže“ i „dulje“, a da se kod toga nije vodilo računa o dugoročnim posljedicama tog napretka na gospodarskom i društvenom području“. Neke zemlje u razvoju stoga onečišćenje okoliša smatraju cijenom tehnološkog napretka, dok u isto vrijeme razvijene zemlje, koje su tijekom prošlih desetljeća iskorištavale prirodne resurse, sada prednjače kao ekološki aktivisti. Međutim, kao što to ističe Tomašković (2000, 23):

Slijepi razvoj i tehnološki napredak ne smiju više imati glavnu riječ u čovjekovu životu jer mogu dovesti do globalne katastrofe svih nas na kugli zemaljskoj. Današnja tehnologija pokazuje iznimno zanimanje za ekološki problem svijeta tako da se pojavljuje nova grana te znanstvene discipline koja se može nazvati ekoteologijom koja pokušava istražiti kako čovjek treba skladno živjeti u kući svijeta.

Budući da je Hrvatska kršćanska zemlja, za očekivati bi bilo da njezini građani njeguju, ili barem nastoje u nekoj mjeri prakticirati biblijski svjetonazor na ekologiju. No je li to baš tako?<sup>6</sup> Prema Statističkom izvješću iz 2013. Državnog zavoda za statistiku<sup>7</sup> u Hrvatskoj je 2011. godine ukupan broj kršćana (katolika, pravoslavaca, protestanata i ostalih kršćanskih denominacija) iznosio je 3 914 900 stanovnika, odnosno 91% stanovništva Hrvatske. Prema izvještaju Hrvatske agencije za prirodu i okoliš, ukupna količina proizvedenog komunalnog otpada

5 Više o turističkim rezultatima u 2019. na: <https://hrturizam.hr/resume-2019-godine-ostvareno-21-milijuna-dolazaka-i-1086-milijuna-nocenja/>.

6 O problematici velikog raskoraka između tvrdnje da smo kršćani (nedjeljom) i praktičnog života ponedjeljkom u hrvatskom kontekstu pisao je Dražen Glavaš u člancima: „Kršćanin nedjeljom, ateist ponedjeljkom: Kako premostiti jaz između vjere i rada u hrvatskoj kulturi“. *Kairos*, 11/1 (2017): 29–67 te „Kršćanin nedjeljom, ateist ponedjeljkom: Kako premostiti jaz između vjere i rada u hrvatskoj kulturi II dio“. *Kairos*, 11/2 (2017): 169–198.

7 Više statističkih podataka vidjeti na stranici: [https://www.dzs.hr/Hrv\\_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf](https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf).

za 2016. godinu iznosila je 1,679.765 tona. Iz toga proizlazi da je proizvodnja komunalnog otpada po stanovniku 392 kg godišnje<sup>8</sup>. Udio miješanoga komunalnog otpada je 74% (1,251.299 t), a odvojeno sakupljenog otpada samo 26% (428.466 t). Ti podaci pokazuju da su stanovnici Hrvatske proizveli 291 kg miješanoga komunalnog otpada, a odvojeno sakupljenog otpada tri puta manje ili samo 99,6 kg godišnje. Time hrvatsko društvo u praksi dokazuje da još nije dovoljno ekološki osviješteno, a kršćanska vjera na temelju biblijskog pogleda na stvaranje svijeta itekako može i treba dati svoj doprinos u tom pogledu.

### **Pogled na ekologiju iz prizme protestantskih i evanđeoskih crkvi**

Biblija jasno naučava kako je čovjek, koji je odvojen od Boga, grešan te da zlo koje se nalazi u njemu izlazi iz njega i prelijeva se u njegovo ponašanje i odnose. Jednom riječju, prelijeva se u svijet i društvo oko njega. U tom smislu problem ekologije jest *teološki* u svom korijenu. Stoga, uzrok prekomjernom iskorištavanju prirodnih resursa možemo naći u pohlepi pojedinca i maksimiziranju profita. Katkad i sama znanost može biti jedan od alata u tome cilju. U članku „Čuvanje i razvoj stvorenoga: Načelo opreznosti-znanstvena korekcija pohlepe“ Valerije Vrček (2006, 424) napominje da je pohlepa intrinzična napast znanosti, „ali strukturna kontaminacija znanosti do koje dolazi uslijed sprege s industrijom i ideologijom... Pohlepa nije, dakle, jedina malformacija znanosti, ali je u kontekstu razmišljanja o ‘očuvanju stvorenog’ vrlo važna jer uzrokuje trajne posljedice u prostoru. Posebno ekološke...“.

Industrijskom revolucijom i naglim tehnološkim razvojem zalihe prirodnih resursa počele su se rapidno smanjivati. Danas smo došli do kritične točke u kojoj briga za očuvanje okoliša više nije izbor, nego nužnost. Bez takvog pristupa ne može se održati život na Zemlji. Više od polovice promjena u biosferi nastalo je od 1945. godine, dok je od 90-ih došlo do točke ugroze cjelokupnog planeta Zemlje (Tomašković 2000, 26). Evanđeoski kršćani nisu stajali po strani i promatrali kako se ekosustav urušava. „Čim je svijet bio upozoren na ekološku katastrofu, što nam se sprema, kršćani su se odmah svrstali u redove ekofila. Kristove crkve u SAD-u su još 1964. osnovale radnu grupu *Faith - Man - Nature* sa svrhom čuvanja prirode“ (Živan 1990, 54). Njihov je zadatak bio da na temelju teoloških promišljanja o važnosti prirode i čovjekova utjecaja na nju potaknu odgovorne u društvu na aktivno rješavanje strukturnih ekoloških problema (Skledar 1995, 847).

8 Podaci o količini otpada u Hrvatskoj dostupni na: HGK.02.05.2018. *Gospodarenje otpadom u Republici Hrvatskoj 2018*. <https://www.hgk.hr/documents/pgo-prezentacija-hgk-burza-otpada-2520185aeb13c483058.pdf> (pristupljeno 17.02.2019).

Teološke refleksije s tematikom vezanom uz zemlju počeli su objavljivati većinom protestantski teolozi. Njemački evangelički teolog Gerhard von Rad bavio se istraživanjem i analizom Zemlje u djelu naslova *Verheisenenes Land und Jahwes Land im Hexateuch*, a koje je objavljeno rane 1943. godine. U to su vrijeme rijetki promišljali o potrebi očuvanja Zemlje koje su dobili od svojih predaka na mudro korištenje. U Švicarskoj je protestantski teolog Hans Wildberger 1956. obradio biblijsko poimanje Zemlje u članku pod nazivom *Israel und sein Land*, analizirajući pojam posjeda, baštine i imanja. Njemački evangelički teolog Friedrich Horst objavio je 1961. godine rad pod nazivom *Zwei Begriffe fur Eigentum (Besitz): אֲדָמָה וְאֶרֶץ* da bi četiri godine kasnije njemački protestantski teolog Leonhard Rost objavio značajan članak pod nazivom *Die Bezeichnungen fur Land und Volk im Alten Testament*. Protestantski američki teolog Walter Brueggemann napisao je djelo *The Land: Place as Gift, Promise, and Challenge in Biblical Faith* 1978. godine. Može se zaključiti kako su protestantski teolozi dali važan doprinos razvoju teološko-ekološke misli. Prvo evanđeosko djelo na temu brige o stvaranju napisao je 1971. godine Francis Schaeffer pod nazivom *Pollution and the Death of Man*. Iste godine Eric Rust, biblijski teolog i filozof na *Southern Baptist Theological Seminary*, objavio je djelo *Nature – Garden or Desert?* Sljedeće, 1972. godine Henlee Barnette objavila je *The Church and the Ecological Crisis*. Mnoge su kršćanske denominacije osnovale ekološke urede, a u evanđeoskim krugovima briga o ekologiji progresivno se širila. Godine 1973. osnovana je organizacija *Evangelicals for Social Action*, s *Chicago Declaration* kao temeljnim osnivačkim dokumentom. Ron i D'Aun Goble osnovali su 1986. godine *Christian Environmental Association* (Stassen i Gushee 2003, 428).

Na prvoj generalnoj skupštini *Ekumenskog vijeća crkava*, koja se održala u Amsterdamu od 22. kolovoza do 4. rujna 1948. godine, počelo se govoriti o obnovi svijeta i saniranju posljedica ratnih zbivanja. Treća sekcija odvijala se pod nazivom *Crkva i nered u društvu*. Već tada se počelo govoriti o podijeljenom svijetu koji je vadio za obnovom i odgovornim društvom (Macut 2017, 90). Sedamdesetih godina počinje se govoriti o važnosti okoliša.

Na petoj generalnoj skupštini *Ekumenskog vijeća crkava* održanoj u Nairobiju 1975. godine, koja se odvijala pod naslovom „Krist oslobađa i ujedinjuje“, u svojoj šestoj sekciji nosila je naziv: „Razvoj čovječanstva: dvosmislenost moći i tehnologije i kvaliteta življenja“ (Macut 2017, 124). Na tu istu konferenciju bili su pozvani predstavnici spomenute organizacije *Evangelicals for Social Action*. Napomenuto je da poslanje Crkve nije da bude po strani, već je ona stvarnost koja pomaže u razvoju društva borbom protiv siromaštva, nepravde i pravednije raspodjele bogatstva temeljene na pravdi, slobodi i miru. Razvoj društva i posebno tehnološki napredak trebaju biti usmjereni na čovjeka i osiguravanje njegovih osnovnih duhovnih i materijalnih potreba. Na konferenciji je donesen zaključak

da se čovječanstvo treba probuditi ako želi preživjeti. Razvoj tehnologije čovječanstvo dovodi do novih mogućih katastrofa te se žurno traži vrednovanje rizika. Osim vrednovanja rizika, govori se i o uštedi i pametnoj raspodjeli energije, a na poseban način naglasak se stavlja na nuklearnu energiju. Razmišljajući o energiji, nije se mogla zaobići ni tema o tehnologijama i njihovu korištenju alternativnih izvora energije u svrhu očuvanja okoliša i Zemlje (Macut 2017, 125).

U 70-im godinama sve češće se u ekumenskim krugovima čuo glas o zaštiti okoliša, koji je postao ugrožen zbog tehnološkog napretka (Frieling 2009, 251). Tako se temom „Okoliš i uništavanje prirode“ bavilo 1971. godine, a temom „Genetika i kvaliteta života“ 1973. godine. Na „koncilijarnom procesu za pravednost, mir i očuvanje stvorenja“, koji je održan 1983. godine u Vancouveru, razgovaralo se o pitanjima pravednosti, mira i zaštite biljnog i životinjskog svijeta koje konvergira s djelatnom etikom pojedinca.

Na ekumenskom skupu u Bazelu, koji se održao 1989. godine, prvi put su se okupili predstavnici svih kršćanskih crkava, uključujući Katoličku crkvu koju je zastupao kardinal Carlo Martini. Na skupu je bilo riječi o ugrožavanju prirode, ugrožavanju mira i ugrožavanju okoline (Japundžić 2017, 6). Slijedio je skup u Seulu 1990. godine, gdje je istaknuto u 5. stavku da „Bog ljubi stvorenje“. Prisutni delegati obvezali su se da će djelovati u smjeru očuvanja zemaljske atmosfere i stvaranja kulture koja može živjeti u skladu s čitavim stvorenjem. Sljedeće, 1991. godine održao se skup u Canberri, a u Grazu je 1997. godine donesena *Ekumenska povelja za rast suradnje među crkvama u Europi (Charta oecumenica)*. Deveto poglavlje *Ekumenske povelje* govori o ekološkoj odgovornosti čovjeka. Sukladno njoj, kršćani su pozvani:

Očuvati stvorenje vjerujući u ljubav Boga Stvoritelja, spoznajući sa zahvalnošću dar stvorenja, vrijednost i ljepotu prirode. No sa strahom gledajući kako se dobra Zemlje iskorištavaju, bez obzira na vrijednost koju imaju u sebi, ne vodeći pritom računa o njihovoj iscrpljivosti i o dobru budućih naraštaja. Želimo se zajedno zauzimati za primjerene životne uvjete svih stvorenja. U odgovornosti pred Bogom, moramo zajednički učiniti da se ostvaruju i da se dalje razvijaju kriteriji za ono što ljudi znanstveno i tehnološki mogu, ali etički ne smiju činiti. U svakom slučaju, pred onim što je tehnički ostvarivo, prednost mora imati jedinstveno dostojanstvo svakog čovjeka. Preporučujemo da se u europskim crkvama uvede ekumenski dan molitve za zaštitu stvorenja. Obvezujemo se dalje razvijati stil života kojim ćemo, nasuprot vladavini ekonomskih i potrošačkih prisila, vrednovati odgovornu i primjerenu kvalitetu života, podupirati crkvene organizacije za zaštitu okoliša i ekumenske mreže u njihovoj odgovornosti za očuvanje stvorenja.<sup>9</sup>

9 Prijevod *Ekumenske povelje* na hrvatskom jeziku dostupan je na: Savez baptističkih crkava u RH, 2019. Dokumenti, [https://www.baptist.hr/images/Download/Ekumenska\\_povelja.pdf](https://www.baptist.hr/images/Download/Ekumenska_povelja.pdf)

Potpisnici povelje predstavljali su članice Konferencije europskih crkava (KEK) koji sačinjavaju više od 120 predstavnika kršćanskih Crkava (poput anglikanaca, starokatolika, pravoslavaca, protestanata i predstavnika crkava reformacijske baštine) te Vijeća europskih biskupskih konferencija (CCEE) koje okuplja 34 europske biskupske konferencije. Tako je na jednome mjestu potpisana povelja od strane predstavnika kršćanskih crkava. Usuglašavanjem oko tematike očuvanja svega stvorenoga, dokument je dao svoj doprinos na području očuvanja okoliša. Susrevši se s izazovom kako uskladiti ono što je znanstveno i tehnički moguće s etikom, dokument jasno kaže da jedinstveno dostojanstvo svakoga ljudskog bića treba imati prioritet u odnosu na ono što je tehnički ostvarivo. Budući da je Zemlja naslijeđeno dobro, kršćani se trebaju prema njoj odnositi kao prema nasljedstvu koje ostavljaju sljedećem naraštaju, a ne kao prema svojini. Uočavajući svu ozbiljnost situacije u kojoj se nalazi Zemlja, „crkve u Europi pozvale su kršćanske crkve da se uvede jedan ekumenski molitveni dan koji bi bio posvećen molitvi za očuvanje svega stvorenoga“ (Macut 2013, 152). To je bila konkretna ideja koju je četiri godine kasnije predstavnik Katoličke Crkve papa Franjo sproveo u djelo 2015. godine te je proglasio 1. rujna Prvim svjetskim danom molitve za stvoreni svijet<sup>10</sup>.

Za svjetsko evanđeosko kršćanstvo posebno je značajan Lausanski kongres. Internacionalni kongres evanđeoskih kršćana za evangelizaciju svijeta prvi put se održao 1974. godine u Europi u švicarskom gradu Lausanne. Bilo je to najveće okupljanje evanđeoskih kršćana do tada na jednome mjestu s više od 2700 delegata iz 150 zemalja. Drugi kongres održao se 1989. godine u Aziji na Filipinima u Manili. Treći Lausanski kongres za evangelizaciju svijeta održao se u afričkom gradu Capetownu 2010. godine, gdje se okupilo 4200 crkvenih vođa iz 198 zemalja svijeta. Na skupu u Capetownu bili su prisutni i delegati iz Hrvatske.<sup>11</sup> Dokument, koji je bio rezultat kongresa, nazvan je *Capetownski iskaz o predanju*, a u 7. poglavlju dokumenta pod nazivom „Ljubimo Božji svijet“ iznesen je kratak pogled na ekologiju iz prizme evanđeoskog kršćanstva. Prema njemu, evanđeoski kršćani nisu pozvani da stoje sa strane i promatraju što se zbiva u i sa svijetom, već trebaju pokazati žarku zauzetost za svijet, ljubeći sve što je Bog stvorio, odnosno

(pristupljeno 20. siječnja 2019).

10 Više o tome događaju na: <https://ika.hkm.hr/novosti/molitva-u-obitelji/>.

11 Delegaciju iz Hrvatske, na skupu u Capetownu predstavljali su: Lidija Gunjević u ime Evanđeličke crkve i Reformirane crkve, dr. Krešimir Šimić u ime Evanđeosko pentekostalne crkve, Giorgio Grlj iz Saveza baptističkih crkava Hrvatske, Dražen Glavaš u ime kršćanskih poslovnih ljudi, Jasmin Avdagić, koji je predstavljao slobodne kršćanske crkve, te Karolina Bučo iz Katoličke Crkve, koja je sudjelovala u radu mladih Lausanskog odbora. Dr. Peter Kuzmić na konferenciji je bio djelatnik u teološkoj komisiji Lausanskog odbora u kojemu djeluje od njegova osnutka 1974. godine. Izvještaj o sastavu hrvatske delegacije vidi na: Savez baptističkih crkava u RH, 2010. *Hakuna mungu kawa we we*, <https://www.baptist.hr/novosti/388-otvoren-rad-lausanne-3-u-cape-townu> (pristupljeno 18. siječnja 2019.).

ljubiti svijet Božjega stvorenja. Takva ljubav nije obična sentimentalna naklonost prema prirodi ili obožavanje prirode. U dokumentu se ističe da je „logični slijed naše ljubavi prema Bogu da brinemo za ono što mu pripada. ‘Zemlja je Gospodnja i sve na njoj’. Zemlja je Božje vlasništvo, a mi tvrdimo da ga ljubimo i da smo mu poslušni“ (CIOP 2011, 177). Evanđeoski kršćani trebaju se brinuti o Zemlji koja je Gospodinova po pravu stvorenja, otkupljenja i nasljedstva. Briga o Zemlji i odgovorno korištenje njezinih resursa zadaća je kršćana, ne radi obrazloženja i zakonske regulative svijeta, nego poradi Gospodina Isusa Krista. U dokumentu se obrazlaže navedeni stav riječima da „ako je Isus Gospodin sve Zemlje, ne možemo odvojiti svoj odnos s Kristom od načina kojim se odnosimo prema Zemlji. Jer, navijestiti Evanđelje koje kaže: ‘Isus je Gospodin’ znači naviještati Evanđelje koje uključuje Zemlju budući da je Kristovo gospodstvo ponad svega stvorenja“ (CIOP 2011, 177–178). Ljubav prema Božjem stvorenju pokazuje se svakodnevnim praktičnim životom evanđeoskih kršćana. Ono zahtijeva „pokajanje za svoje sudjelovanje u uništavanju, opustošenju i zagađenju Zemljinih resursa, kao i za svoje prešutno priklanjanje toksičnom idolopoklonstvu konzumerizma“ (CIOP 2011, 178). Vrlo je lako potpasti pod utjecaj masa i prikloniti se načinu života koji ne vodi računa o uravnoteženom Božjem stvorenju. Čovjek sa svojom grešnom naravi je spreman učiniti mnoge kompromise kako bi zadovoljio svoje potrebe.

*Capetownski iskaz o predanju* temeljno se bavi tematikom ljubavi i služenja. Prvi dio obuhvaća *Ispovijed vjere*, dok je drugi *poziv na djelovanje*. Iako se temom ekologije bavi samo načelno u sklopu teme o ljubavi o Božjem svijetu, ipak je u dokumentu jasan poticaj i smjer djelovanja. Stoga, kaže se sljedeće: „Umjesto toga mi se obvezujemo na hitnu i proročku ekološku odgovornost. Podržavamo kršćane čiji je poseban misijski poziv u zagovaranju i akciji brige za okoliš, kao i one koji su predani pobožnom ispunjenju svojih dužnosti da iz obilja Božjega stvorenja pribave dovoljno resursa za zadovoljenje ljudskih potreba“ (CIOP 2011, 178). Iako ćemo o djelovanju nekih misijskih organizacija iz evanđeoskoga kršćanskog svijeta reći nešto više malo dalje u tekstu, važno je naglasiti kako se u dokumentu pretpostavlja da Kristov misijski poziv uključuje cjelovitost. To znači da misija uključuje razlučivanje, naviještanje i življenje biblijske istine po „Evanđelju koje je Božja Radosna vijest za pojedince i za društvo te za stvorenje. Sve troje slomljeno je i trpi zbog grijeha, kao što je i sve troje uključeno u otkupiteljsku ljubav i Božju misiju; sve troje mora biti dio sveobuhvatne misije Božjeg naroda“ (CIOP 2011, 178).

O temi ekologije iz evanđeoske perspektive progovorio je i etičar Norman Geisler. Prema njemu, ona ima teistički svjetonazor unutar judeo-kršćanskog konteksta koji podrazumijeva da sva zemlja i čitav svemir odražava slavu Stvoritelja (Ps 19,1). Stoga, kršćanska ekologija svoje ishodište nalazi u kršćanskoj teologiji. Kao što to kaže Psalam 24,1: „Jahvina je zemlja i sve na njoj“, Zemlja je Jahvina svojina, no iako je Bog vlasnik Zemlje, dao je čovjeku čast da je obrađuje

i njome upravlja. Evandeoski kršćani su stoga pozvani žarko i odlučno zauzimati se za očuvanje Božjega svijeta i svega što je Bog stvorio. Ta zadaća ne bi im trebala biti teška obaveza, već radosna zahvala Bogu na Njegovoj providnosti pri stvaranju jer je sve tako čudesno stvoreno u savršenoj harmoniji. Čovjek u Božjem stvaralačkom činu predstavlja najuzvišenije stvorenje koje je stvoreno na Njegovu sliku (*Imago Dei*). Bog je taj koji održava red u svemiru i, kao što apostol Pavao napominje Crkvi u Kolosu, „sve se u njemu (Bogu) drži u redu“ (Kol 1,17). „Budući da je Bog onaj koji drži i upravlja prirodnim svijetom koji je neophodan za održavanje života, ekološko miješanje s njegovim djelovanjem je luda smjelost stvorenja s ozbiljnim etičkim implikacijama“ (Geisler 2005, 299).

Bog nije stvorio svijet i ostavio ga da se sam brine za sebe. Bog i dalje budno pazi nad svojim stvorenjem, a na čovjeka se gleda kao na mudrog upravitelja i čuvara Božjeg stvorenja i okoliša. Primjerice, u savezu između Boga i svijeta stoji Božje obećanje: „Spomenut ću se Saveza svoga, Saveza između mene i vas i stvaranja svakoga živog: Potopa više neće biti da uništi svako biće“ (Post 9,15). Prethodno, u Postanku 1,28 zapisana je Božja zapovijed čovjeku: „Plodite se i množite i napunite zemlju i sebi je podložite! Vladajte ribama u moru i pticama u zraku i svim živim stvorovima, što puze po zemlji!“ U Postanku 2,15 pri kraju izvještaja o stvaranju Bog postavlja čovjeka u raj. „Jahve Bog uzme čovjeka i postavi ga u Edenski vrt, da ga obrađuje i čuva.“ Na temelju tih biblijskih navoda možemo reći kako je čovjek pozvan da odgovorno upravlja i ne rasipava prirodne resurse kako bi Božji vrt pretvorio u pustinju, a njegova mora u kaljuže.

Norman Geisler smatra da je Bog čovjeku dao zapovijed da napuni, a ne prenapuči Zemlju.<sup>12</sup> Sveto pismo ne daje samo neke opće zaključke naše odgovornosti za okoliš, već daje praktične savjete za njezino očuvanje. Postoji nekoliko zakona relevantnih za pravičan odnos čovjeka spram okoliša, koje autor pojedinačno obrazlaže. To su: Zakon dobrog upravljanja, Zakon subotnjeg počinka, Zakon o počinku zemlje, Zakon o jubileju, Zakon žetve, Zakoni o zdravstvenim mjerama, Zakon vojevanja, Zakon protiv pohlepe za zemljom (Geisler 2005, 301–302). Prema Geisleru, svi ti zakoni govore o odnosu prema prirodi i Božjem stvaranju. Stoga, ekologija podrazumijeva dobro upravljanje. Tjedni počinak nije namijenjen samo ljudima već i životinjskom svijetu. Svake sedme godine zemlja je trebala počivati kako bi se mogla obnoviti za sljedeći ciklus sjetve od šest godina. Vlasništvo zemlje je Božje, a ne ljudsko. Ljudi je mogu samo privre-

12 Prosječni je životni vijek čovjeka prema *Anadolu Agency* (AA) u periodu između 2000. i 2016. produljen sa 66,5 na 72. godine (Altuğ 2019). Porastom novorođenčadi i sve starijim stanovništvom dolazi do prenapučivanja Zemlje, a samim time do potrošnje oskudnih resursa hrane. Ravnoteža između biljaka, životinja i čovječanstva je naružena. S obzirom na takvo stanje, ljudskom rodu prijeti izumiranje od izgladnjelosti i sukoba.



meno zaposjesti, a nakon jubileja vraćala se prvotnom vlasniku, čime se spriječilo pretjerano iskorištavanje. Prilikom žetve nije bilo dopušteno pabirčenje nakon žetve kako bi siromašni i životinjski svijet imao za prehranu. Nadalje, Levitski je zakonik izraelski narod jasno upozorio na važnost čistoće za zdravlje, dok se ljudska nečistoća trebala zakopati u zemlju. Čak i u periodima vojevanja, Bog je izraelski narod upozoravao da čuvaju okoliš, a ne uništavaju zemlju koju osvajaju. Bog nikada nije odobravao pohlepu. Pohlepa za zemljom uništava njezinu produktivnost, čime ona daje sve manje prinose. Da bi nadoknadili izgubljeno, ratari pribjegavaju upotrebi različitih umjetnih sredstava koja onečišćuju zemlju, a time i ratarske kulture koje se koriste u prehrani.

Ako nam Sveto pismo daje praktične savjete za očuvanje okoliša, nije iznenađujuće kako Geisler smatra da je u određenoj mjeri i kršćanski svijet odgovoran za ekološku krizu. Kršćani nisu uvijek vjerni svjedoci kršćanskih načela. Onečišćenjem okoliša čovjek truje svoju vlastitu hranu i vodu. Time ne griješi samo protiv okoliša već protiv samoga sebe, ali i protiv bližnjih kojima se onemogućava život. U konačnici, griješi protiv samoga Boga (Geisler 2005, 304). Na temelju svega može se reći kako Geisler dobro sažima viđenje ekologije iz evanđeoske perspektive, ali isto tako pokazuje problematiku i manjkavosti kojih nisu izuzeti ni evanđeoski kršćani.

Odgovornim ponašanjem prema prirodi i cjelokupnom stvorenju evanđeoski kršćani pokazuju svoj odnos prema začetniku i kreatoru prirode i cjelokupnog stvorenja u praksi. Ljubeći svijet Božjega stvorenja, pokazujemo ljubav prema Bogu Stvoritelju. Ona je temelj na kojemu treba graditi njegovo Kraljevstvo, navješćujući Radosnu vijest svakome stvorenju i svim narodima, u čežnji za danom kad će sva zemlja biti ispunjena slavom Božjom. Evanđeoski kršćani svojim primjerom i aktivnostima protiv nuklearnog naoružanja i zagađenja prirodnih dobara trebaju jasno pokazati svoje zauzimanje za očuvanje svijeta koji je Bog tako čudesno stvorio. *Capetownski iskaz o predanju* iznosi evanđeoski stav da priroda, okoliš, svijet nije nešto samo po sebi loše, nešto što treba uništiti, jer je kontaminirano grijehom u iščekivanju „Novog Neba i Nove Zemlje“. Krist je taj koji je svojom Riječi stvorio, a svojim životom otkupio Zemlju i on je održava. Nespojivo je zalagati se za evanđeosko kršćanstvo a da se u isto vrijeme ne vodi briga o odgovornom korištenju zemlje i njezinim prirodnim resursima. Kristovo gospodstvo sve Zemlje odražava se i u osobnim životima pojedinca. Ljubav prema Bogu izražava se ljubavlju prema bližnjem i cjelokupnom Božjem stvorenju koje treba čuvati, a ne uništavati.

## **Izazovi današnjeg vremena**

Svijet se nalazi u krizi i mnogi narodi nemaju dovoljno hrane zbog nepravilne raspodjele, a upravo globalna edukacija može doprinijeti pravednijoj raspodjeli.

Na tom tragu, Bekavac (2014, 359) ističe: „Današnje vrijeme nosi u sebi svijest o krhkosti našeg planeta usred svemira. Jedino čovjek ima tu moć i mogućnost djelatno mijenjati svoj okoliš i svoj život. Umjesto prostora za ljudski život, dobili smo prostor ispunjen strahom i apokaliptičkim vizijama kraja svijeta“. Čovjek se suočio s globalnim prijetnjama kapaciteta prirode da s jedne strane proizvede dobra za članove društva, a da ih s druge strane regenerira (Rasmussen 1996, 5). Briga za okoliš stoga podrazumijeva vrijednosti kao što su poštovanje stvorenja, čuvanje zemaljskih zaliha, kao i odgovornost prema sugrađanima planeta u opasnosti. Čovječanstvo, koje čini najveći dio prirode, mora razumjeti da se nalazi u ovisnosti o onome što još nije uništilo. Da, tvornička postrojenja i općenito industrija glavne su snage koje troše, zagađuju i uništavaju ono što je Bog dao čovjeku, no to nije priroda koja se nalazi van čovjekova okruženja, već je ona dio ukupnog stvorenja i trenutni ostatak stvorenja o kojem ovisi ljudski život na Zemlji (Stassen i Gushee 2003, 429). Dakle, puno toga ovisi o čovjeku, ali postavlja se pitanje kojim putem krenuti naprijed u rješavanju svih ovih problema?

Suprotno prethodno navedenom pogledu na ekologiju iz prizme protestantskih i evanđeoskih crkava, postoji materijalistički pogled prezentiran u *Humanističkom manifestu I* iz 1933 godine. Njegovo je uporište u ateističko-sekularno-humanističkom svjetonazoru koji podrazumijeva kako priroda jednostavno postoji, ali ne i Bog. Priroda nije stvorena, već je na usluzi čovječanstvu. Materijalisti smatraju da je energija neuništiva pa samim time i neograničena, a ljudskom tehnologijom može se riješiti skoro svaki problem. Ono što ne može tehnologija i znanost, može politička vlast.

S druge strane, svijest o ekološkim problemima povezala je sve kršćanske crkve na zajedničko djelovanje u očuvanju ambijenta u kojemu živi i djeluje čovjek. Odluka hoće li se plastična boca ili vrećica naći među miješanim ili odvojenim otpadom, govori o osobnom odnosu prema Stvoritelju i kršćanskoj etici pojedinca. Ekološko djelovanje kršćana kreće od prakse u obiteljskom kršćanskom domu u razvrstavanju otpada i očuvanju prirodnih resursa. „Iako se čini da je ekološka svijest i odgovornost kršćana u suvremenom svijetu porasla posljednjih godina, ipak provođenje ekumenskih dokumenata, koji progovaraju o očuvanju prirode i okoliša, čini se, još nije zaživjelo na onoj razini na kojoj bi trebalo biti“ (Japundžić 2017,6). Čovjek ljubeći Krista ne zloupotrebljava ono što pripada Kristu po pravu stvorenja, otkupljenja i nasljedstva. Temeljni etički zadatak odražava se u brizi za ekologiju, ne prema obrazloženjima svijeta, nego poradi svoga Gospodina. Isus je Gospodin, čime se kršćaninov odnos prema Zemlji reflektira na njegov odnos prema Kristu pa ne možemo odvojiti svoj odnos s Kristom od načina na koji se odnosimo prema Zemlji. Briga o okolišu „koja proizlazi iz ispravna čitanja biblijske poruke, postaje još hitnija kada stvaranje promatramo kao djelo trojedinoga Boga. Sve dolazi od Oca, po Sinu, u Duhu“ (Salvati 2009, 253). Isus je Gospodin

iznad svega stvorenja. Kršćani trebaju biti ekološki proaktivni pojedinci. Njihova briga za stvorenje je evanđeoski zahtjev koji svoje ishodište ima u Kristovu gospodstvu.

Ako promatramo Kristovo djelovanje, možemo izdvojiti barem dva elementa koja je naglašavao, a da se tiču odnosa prema stvorenju: 1. *Bog se brine* i 2. *Pohlepa ne funkcionira*. U Evanđelju po Mateju 6,19-34 Isus jasno daje do znanja da Bog vodi brigu i o pticama i ljiljanima na polju. Bog se brine da rastu sjemena na njivama, brine se o daru kiše i sunca svim ljudima. Isus je također govorio i o investiranju u novac, u riznice bogatstva i služenju bogatstvu kao bogu *mammonu*, što stvara moćan začarani krug. Čovjek će investiranjem svoga novca pokazati gdje mu se nalazi srce. Jer, prema Isusovim riječima, ako čovjek želi istovremeno služiti Bogu i pohlepi, neminovno će mrziti jedno, a voljeti drugo. A povijest ljudskog roda pokazuje da način na koji je čovjek uništio stvorenje velikom brzinom svjedoči u prilog činjenici da više voli kratkoročno bogatstvo i mrzi Božju brigu za stvorenje (Stassen i Gushee 2003, 429).

Suočeni s izazovima današnjeg vremena, kršćani svih denominacija i tradicija moraju biti svjesni da, ako žele roditi rod ljubavi prema Božjem stvorenju, od njih se traži pokajanje za svoje aktivno i pasivno sudjelovanje u uništavanju, opustošenju i zagađenju Zemljinih resursa. Svojim nekontroliranim konzumerističkim navikama čovjek kupuje i troši više resursa negoli je potrebno za njegov ostanak. Time negativno utječe na okoliš, a upravo bi briga za okoliš trebala biti dio kršćanskog etosa. Što se tiče evanđeoskih crkava, njihovi predstavnici spremno su se obavezali na hitnu ekološku odgovornost, što je rezultiralo podržavanjem aktivnosti evanđeoskih kršćana koji su svoj misijski poziv našli u zagovaranju i aktivnostima brige za okoliš. Osamdesetih godina u Americi bili su organizirani veliki antinuklearni prosvjedi u kojima je sudjelovalo na stotine tisuća ljudi, a što su podržavale određene vjerske skupine poput pripadnika Južne baptističke konvencije (The Southern Baptist Convention) i Episkopalne crkve (Episcopal Church). Ujedinjena Kristova crkva (United Church of Christ) zagovarala je potpunu zabranu upotrebe nuklearnog oružja, o čemu se govori u knjizi *Just Peace*, objavljenoj 1985. godine. Sljedeće, 1986. godine Ujedinjena metodistička crkva (United Methodist Church) objavila je knjigu *In Defense of Creation: The Nuclear Crisis and a Just Peace* koja se protivila postojanju nuklearnog naoružanja (Thislethwaite 2010). U veljači 2006. skupina od 86 značajnih američkih evanđeoskih kršćanskih vođa pokrenula je inicijativu *Evangelical Climate Initiative* (ECI). Zajedno s *National Association of Evangelicals* (NAE) i *Center for Health and the Global Environment* na *Harvard Medical School*, ECI je okupio znanstvenike i evanđeoske kršćanske vođe kako bi djelovali proaktivno na smanjenju klimatskih promjena. Ta je suradnja rezultirala stvaranjem zajedničkog dokumenta o

zaštiti stvorenja,<sup>13</sup> a sve sa svrhom kako bi se smanjile emisije ugljičnog dioksida i zaustavilo globalno zagrijavanje. *Evanđeoska mreža za zaštitu okoliša* u SAD-u (Evangelical Environmental Network- EEN) potaknula je i mlađe generacije na ekološki aktivizam kroz *Young Evangelicals for Climate Action* (YECA), a „ima za cilj mobilizirati studente, utjecati na vjerske vođe i vršiti pritiske na zakonodavce u cilju donošenja zakona za rješavanje klimatskih promjena“ (Subramaniam 2018). Vrijedno je istaknuti kršćanske ekološke organizacije poput *Climate Caretakers*, *Care of Creation* i *A Rocha International* koje se zalažu za čisti zrak i vodu te stabilnu klimu. Evanđeoski kršćani, koji se okupljaju u ovakva i slična udruženja, svojim djelovanjem daju doprinos očuvanju okoliša i borbi za zaštitu prirodnih resursa. No potrebno je učiniti više na tome području koje je uvijek izazovno. Važno je kod vjernika jačati ekološku svijest i učiniti da pogled na ekologiju iz prizme evanđeoskoga kršćanstva zaživi čim više u praksi među evanđeoskim crkvama.

## Zaključak

Ovim prikazom željelo se upozoriti na pojavnost ekologije i zaštite okoliša kao teme u protestantskom i evanđeoskom kršćanstvu. Na temelju svega što je do sada rečeno, prije svega je potrebno naglasiti kako su ekološke krize posljedica palog i buntovnog stanja u kojem se ljudski rod nalazi u odnosu prema Bogu. Rečeno drugim riječima, ekološke krize u neposrednoj su korelaciji s krizom morala, a promijenjen stav prema ekologiji ostvaruje se mijenjanjem ekološke svijesti i savjesti pojedinaca u društvu. Međutim, sve aktivnosti koje se provode u svrhu očuvanja okoliša, a bez promjene čovjekove biti, time posljedično i njegovih navika, ostvaruju samo kratkoročne rezultate bez temeljitih promjena. Jedino promjenom samoga čovjeka i njegovim pokajanjem, on može postati odgovoran u svome etičkom pristupu prema okolišu koji ga okružuje.

I upravo zbog Kristova spasonosnog i otkupiteljskog djela, kršćanstvo može ponuditi odgovore i rješenja na suvremene ekološke probleme i krize: biblijskim rječnikom rečeno, jednoga *novog čovjeka*, koji ne uništava, već gradi, koji ne grabi, već sije, koji ne iskorištava, već mudro upravlja vodeći računa o tome da ostavi u naslijeđe nešto bolje i više od onoga što je i sam primio te baštinio. Na tom tragu, kršćani su pozvani biti borci za ekologiju i očuvanje okoliša. Pozvani su diviti se Božjem stvorenju i čuvati ga. Kršćani, kao djeca Božja, pozvani su vršiti volju Nebeskog Oca te biti primjerom i svjetlom u egocentričnom svijetu današnjice.

13 Dokument nosi naziv „An Urgent Call to Action: Scientists and Evangelicals Unite to Protect Creation“, a dostupan je na: <https://www-tc.pbs.org/now/shows/343/letter.pdf>.

Evandeoski kršćani u *Capetownskom iskazu* dali su svoj doprinos važnosti ekologije pozivajući evandeoske crkve na proročko djelovanje. Prepoznavši da ljubav prema Bogu uključuje i ljubav prema onome što je stvoreno te da je nemoguće odvojiti naš odnos s Kristom od načina na koji se odnosimo prema Zemlji, *Capetownski iskaz* jasno ističe kako cjelovita kršćanska misija podrazumijeva naviještanje i življenje u skladu s Evanđeljem koje predstavlja Radosnu vijest, ne samo za pojedinca već i društvo i stvorenje u cjelini. U skladu s time, možemo reći kako biti kršćanin ne označava samo nominalnu pripadnost nekoj kršćanskoj zajednici već podrazumijeva djelatan kristocentričan život u kojemu se nasljedovanje Krista vidi i na području ekoloških aktivnosti i stavova. Takav se pojedinac u ljubavi prema Gospodinu brine o zaštiti i očuvanju Božjega stvorenja. Kršćani su pozvani prednjačiti u ekološkim inicijativama te se zalagati za jačanje ekološke svijesti i očuvanja Zemlje koja je svim ljudima dom. I to trebamo činiti u nadi znajući da jednoga dana očekujemo dovršenje otkupljenja koje je započeo Krist. Ili, rečeno riječima apostola Pavla: „Ta cjelokupno stvorenje ustrajno iščekuje ovo objavljivanje sinova Božjih – stvorenje naime bijaše podvrgnuto ispraznosti, ne svojevoljno, nego od onoga koji ga podvrgnu – u nadi da će se i samo stvorenje osloboditi ropstva raspadljivosti da sudjeluje u slobodi slave djece Božje“ (Rim 8,19-21).

## Bibliografija

- Altuğ, Bayram. 2019. SZO: Prosječni životni vijek čovjeka produljen za 5,5 godina. *Anadolu Agency*, 4. travanja 2019. <https://www.aa.com.tr/ba/%C5%BEivot/szo-prosje%C4%8Dni-%C5%BEivotni-vijek-%C4%8Dovjeka-produljen-za-5-5-godina/1442788> (pristupljeno 10. kolovoza 2020).
- Barbour, Ian, ur. 1972. *Earth Might Be Fair: Reflection on Ethics, Religion and Ecology*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Bekavac, Ante, i Franjo Podgorelec. 2014. Suvremeni izazovi globaliziranog svijeta. *Bogoslovska smotra* 84/2: 349–366.
- Bezić, Živan. 1990. Kršćanin i ekologija. *Crkva u svijetu* 25/1: 47–58.
- Biškup, Marijan. 2000. Ekološki problemi u spisima pape Ivana Pavla II. *Socijalna ekologija* 9/1-2: 49–60.
- Billings, B. Dwight i Will Samson. 2012. Evangelical Christian and the Environment: „Christians for the Mountains“ and the Appalachian Movement against Mountaintop Removal Coal Mining. *Worldviews: Global Religions, Culture and Ecology* 16/1: 1–29.
- Brueggemann, Walter. 1978. *The Land: Place as Gift, Promise and Challenge in Biblical Faith*. London: SPCK Publishing.

- Capetownski iskaz o predanju (CIOP). 2011. *Kairos* 5/1: 167–226.
- Carroll, Denis. 2005. *Suvremena katolička enciklopedija*. Split: Slobodna Dalmacija.
- Crook H. Roger. 2002. *Christian Ethics*. New Jersey: Pearson Education.
- Frieling Rainhard. 2009. *Put ekumenske misli*. Zagreb: TFMVI.
- Edwing et al. 2010. *Ecological Footprint Atlas 2010*. Oakland: Global Footprint Network.
- Gallo, A. Luis. 2007. Kršćanski angažman u korist ekologije. *Kateheza* 29/4: 340–348.
- Gatti, Guido. 2001. Ekologija. *Kateheza* 23/2: 169–176.
- Geisler, L. Norman. 2005. *Kršćanska etika*. Zagreb: Bogoslovni institut.
- Glavač, Vjekoslav. 2001. *Uvod u globalnu ekologiju*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Japundžić, Antun. 2017. Ekumenizam i ekologija, *Diakovensia* 25/1: 5–7.
- Katz, Cheryl. 2019. Tiny pieces of plastic found in Arctic snow. *National Geographic*, 14. kolovoza 2019. <https://www.nationalgeographic.com/environment/2019/08/microplastics-found-in-arctic-snow/> (pristupljeno 12. kolovoza 2020.)
- Klaić, Branko. 1990. *Rječnik stranih riječi. Tuđice i po na suđenice*, Zagreb: NZ Matica Hrvatske.
- Klaić, Nikola i Šime Anić. 1998. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Sani-plus.
- Kovačec, August, ur. 1996. *Hrvatski opći leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Lane, H. Joseph, i Rebecca R. Clark. 2006. The Solitary Walker in the Political World. The Paradoxes of Rousseau and Deep Ecology. *Political Theory* 34/1: 62–94.
- Macut, Ivan. 2017. *Suvremeni ekumenski pokret – Svjetske konferencije (1910. – 2013.)*. *Pokret za život i djelovanje – Pokret za vjeru i ustrojstvo Crkve – Ekumensko vijeće crkava*. Zagreb: Glas Koncila.
- Meena, Kumar Ashvin i Tikendra Kumar Yadov. 2019. What is Ecological Footprint and Why is it Important? *Agrobios Newsletter* 18/1: 25–27.
- Morandini, Simone. 2013. *Teologija i ekologija*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Ofrak, Lana. 2017. Pravna zaštita kvalitete zraka u europskom i hrvatskom pravu. U: Jakša Barbić, ur. *Pravna zaštita zraka*, 77–102. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Pravdić, Velimir. 1992. Morskim putem od Stockholma do Rio de Janeira. *Soci-*

*jalna ekologija* 1/3: 387–397.

Rasmussen, Larry. 1996. *Earth Ethics*. New York: Orbis.

Rebić, Adalbert. 1996. *Središnje teme Staroga zavjeta*. Zagreb: KS.

Rousseau, J. J. 1978. *Rasprava o porijeklu i osnovama nejednakosti među ljudima. Društveni ugovor*. Zagreb: Školska knjiga.

Salvati, M. 2009. Ekologija. U: Aldo Starić, ur. *Enciklopedijski teološki rječnik*, 252–254. Zagreb: KS.

Schilling, Harold H. 1972. The Whole Earth is the Lord's: Toward a Holistic Ethic. U: Ian G. Barbour, G. *Earth Might be Fair: Reflections on Ethics, Religion, and Ecology*, 110–122. New Jersey: Prentice-Hall.

Skledar, Nikola. 1995. Sakralna ekologija i čovjekov prirodni okoliš. *Društvena istraživanja* 6/4: 867–883.

Stassen, H. Glen i David P. Gushee. 2003. *Kindom Ethics*. Downers Grove: IVP.

Subramaniam, Meera. 2018. Generation Climate: Can Young Evangelicals Change the Climate Debate? *InsideClimate News*, 21. studenog 2018. <https://insideclimatenews.org/news/21112018/evangelicals-climate-change-action-creation-care-wheaton-college-millennials-yeca> (pristupljeno 12. kolovoza 2020).

Tomašković, Luka. 2000. Ekologija: Izazov kršćanstvu. *Socijalna ekologija* 9/1-2: 23–33.

Thistlethwaite Susan Brooks. 2010. Let's Take Religious Nuclear Opposition to the Next level. *Center for American Progress*, 12. travnja 2010. <https://www.americanprogress.org/issues/religion/news/2010/04/12/7662/lets-take-religious-nuclear-opposition-to-the-next-level/> (pristupljeno 12. kolovoza 2020).

Thomas, Mark. 2017. Croatia is using resources of 2,2 planets - Global Footprint Network. *The Dubrovnik Times*, 29. srpnja 2017. <https://www.thedubrovniktimes.com/news/croatia/item/2809-croatia-is-using-resources-of-2-2-planets-global-footprint-network> (pristupljeno 12. rujna 2020).

Vrček, Valerije. 2006. Čuvanje i razvoj stvorenoga: Načelo opreznosti-znanstvena korekcija pohlepe. *Bogoslovska smotra* 76/2: 417–427.

WWF. 2014 Living Planet Report 2014. [http://assets.worldwildlife.org/publications/723/files/original/WWF-LPR2014\\_low\\_res.pdf?1413912230&\\_ga=2.124761673.211640449.1597681464-1028399813.1597681464](http://assets.worldwildlife.org/publications/723/files/original/WWF-LPR2014_low_res.pdf?1413912230&_ga=2.124761673.211640449.1597681464-1028399813.1597681464) (pristupljeno 17. kolovoza 2020.).

Danijel Časni

## **Ecology in Light of the Cape Town Commitment**

### **Abstract**

The creation of the planet Earth together with the flora and fauna culminates with the process of creating man in the image of God. But that image man defiled with sin. This has resulted in the separation of creation from the Creator and the creation of various crises, including ecological crises. Accordingly, the topic of ecology is increasingly relevant in our time, and many representatives of the Protestant and Evangelical Christian Churches throughout history have spoken about the importance of ecology. In our time, that topic was discussed 2010. at the Third Lausanne Congress for the Evangelization of the World in Cape Town. Since the congress gathered a large number of representatives of evangelical churches around the world, the position presented in the form of a document is also a view of ecology from the prism of evangelical Christianity.

Since the love of God, among other things, is expressed in the love of God's creation, this article first analyzes the relationship between theology and ecology. After that, the discussion is about how the biblical record of creation should inform and shape the relationship of evangelical Christians toward the Earth. The third part of the article deals with the issue of "ecological footprint" at the world level but also looks at where is Croatia in all this. The fourth part of the article brings an overview of ecology from the prism of Protestant and evangelical churches, while the fifth part discusses the challenges of today and offers two directions: one is materialistic-humanistic, and the other is Protestant-evangelical. The article concludes that Christians as children of God are called to do the will of the Heavenly Father and to be the example and light in today's egocentric world. Ecological crises are directly correlated with the crisis of morality, but equally, all activities carried out to preserve the environment without changing human nature and consequently his habits, achieve only short-term results without fundamental changes. Only by changing man himself and his repentance can he become responsible in his ethical approach to the environment that surrounds him.